यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.

शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

बी. एड. शिक्षणक्रम)P-८०)

स्वाध्याय पुस्तिका

तुकडी २०२०-२०२२

बी. एड. शिक्षणक्रम – स्वाध्याय पुस्तिका २०२० -२०२२

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

कुलगुरू : प्रा. डॉ. ई. वायुनंदन

डॉ. कविता साळुंके
प्र. संचालक शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

स्वाध्याय लेखक समिती

स्वाध्याय लेखन

डॉ. कविता साळुंके — डॉ. संजीवनी महाले

डॉ. विजया पाटील — प्रा. विजयकुमार पाईकराव

डॉ. एस. एस. सोनुने — डॉ. डी. डी.पवार

स्वाध्याय संपादक व संयोजन

डॉ. कविता साळुंके
शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा,
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ,
नाशिक.

निर्मिती

श्री. आनंद यादव
व्यवस्थापक, ग्रंथनिर्मिती केंद्र
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक – ४२२ २२२

First edition development underDEC development grant.

- २०२० , यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
- मुखपृष्ठ रेखाटन : श्री. अविनाश भरणे
- मुद्रक : यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
- प्रकाशन : डॉ. दिनेश भोंडे , कुलसचिव, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
  ४२२ २२२

प्रास्ताविक

मित्रहो, तुम्ही यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाच्या बी.एड. शिक्षणक्रमाचे विद्यार्थी आहात. या शिक्षणक्रमाची पुर्तता करण्यासाठी आपणांस अनेक कृती कराव्या लागणार आहेत. त्यातीलच एक म्हणजे 'स्वाध्याय'. ही स्वाध्याय पुस्तिका online / उद्‌बोधन सत्रात/प्रवेशानंतर येणाऱ्या अध्ययन साहित्यासोबत देण्यात येते.

हे स्वाध्याय अनिवार्य असतात. ते कसे लिहावेत, कोणत्या विषयाचे किती स्वाध्याय लिहून ते कोणाला द्यावेत, ते तपासून केव्हा मिळतील, इत्यादी सर्व प्रश्नांची उत्तरे तुम्हांला या पुस्तिकेतून प्राप्त होऊ शकतील. या स्वाध्यायांचे महत्त्व जाणवल्यानंतर तुम्ही हे स्वाध्याय शिक्षणक्रम पूर्ततेचा भाग म्हणून न करता ज्ञानप्राप्तीच्या दृष्टीने कराल असा विश्वास वाटतो. तुम्हांला तुमच्या शिक्षणक्रम पूर्ततेसाठी शुभेच्छा !

संचालक
शिक्षणशास्त्र विद्याशाखा

शिक्षक शिक्षण पदवी शिक्षणक्रम (बी.एड.)
स्वाध्याय गुणदान पत्रक

प्रथम वर्ष :

अ.क्र.	विषय	स्वाध्याय गुण	संमंत्रक सही
(१)	EDU-४०१ अध्यायनार्थी व त्यांचा विकास	/३०	
(२)	EDU-४०२ अध्ययन आणि अध्यापन	/३०	
(३)	EDU-४०३अभ्यासक्रमाची भाषा, विद्याशाखा व विषयाचे आत्मसातीकरण /अभ्यासक्रम आणि भाषा	/३०	
(४)	EDU-४२१ मूल्यमापन आणि मूल्यनिर्धारण	/३०	
(५)	EDU-४०४ शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र मुलभूत आणि शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र मूलभूत EDU ४०५ ते ४१४(निवडलेले दोन विषय)	/१५ + /१५	

समन्वयक

नाव ,सही व शिक्का

स्वाध्याय गुणदान पत्रक

द्वितीय वर्ष :

अ.क्र.	विषय	स्वाध्याय गुण	संमंत्रक सही
(६)	EDU-४२२ उद्योन्मुख भारतीय समाज आणि शिक्षण	/३०	
(७)	EDU-४२३ लिंग, शाळा आणि समाज	/१५	
(८)	EDU-४२४ ज्ञान आणि अभ्यासक्रम	/३०	
(९)	EDU-४२५ सर्वसमावेशीत शिक्षण	/१५	
(१०)	वैकल्पिक विषय (कोणताही एक)	/१५	

समन्वयक

नाव ,सही व शिक्का

महत्त्वपूर्व सूचना व माहिती

I) स्वाध्याय हेतू

* या अभ्यासक्रमाचे स्वयं-अध्ययन साहित्य वाचनास प्रेरणा देणे.
* साहित्याचा आशय समजावून घेणे.
* स्वाध्याय लेखनासाठी आशयानुसार संदर्भग्रंथाचा शोध घेणे व त्यांचे वाचन करणे.
* विद्यापीठाच्या अपेक्षेनुसार स्वाध्यायातील आकृत्या, तक्ते, प्रवाहदर्शिकांच्या स्वरुपात मांडणी करणे.

* कमीतकमी शब्दांत जास्तीतजास्त आशय सामावण्यासाठी क्लृप्त्यांचा वापर करणे.
* स्वाध्यायातील आशयांचे स्पष्टीकरण, तुलना, खंडण. मंडणा, साधकबाधक दृष्टीकोन, दीर्घ व लघू स्वध्यायांचे लेखन करणे.
* प्रथम वर्ष व द्वितीय वर्षाच्या अंतिम परीक्षेसाठी स्वाध्यायांच्या सूचनांसह अध्ययनास प्रेरणा देणे.

II) स्वाध्याय देण्यामागील हेतू

* अचूक, योग्य व नेमक्या शब्दात प्रश्न लेखन सराव होतो.
* स्वाध्याय लेखनामुळे अभ्यासक्रमाच्या पुस्तकाचे वाचन, मनन, चिंतन होते, स्वयं-अध्ययन पुस्तिकेबरोबर इतर संदर्भ ग्रंथांचाही वापर करता येतो.
* स्वाध्याय लेखनात झालेल्या चुकांबाबत संमंत्रकांकडून प्रत्याभरण मिळवून त्यानुसार अंतिम परीक्षेच्या प्रश्नलेखनासाठी तयारी करता येते.

III) स्वाध्याय लेखन पूर्वतयारी

* सगळे प्रश्न काळजीपूर्वक वाचून. प्रश्नाचे स्वरूप, तुमची रुची ह्यांचा विचार करावा. प्रत्येक विषयाखाली दिलेल्या सुचने नुसार प्रश्न निवडावेत.
* निवडलेल्या प्रश्नाचे पुन्हा काळजीपूर्वक वाचन करा. त्यांचे विश्लेषण करा. उत्तरे कोणत्या मुद्यांच्या संदर्भात लिहावयाची आहेत ते ठरवा.
* प्रश्नात अंतर्भूत असलेल्या घटकांच्या स्पष्टीकरणासाठी अभ्यासक्रमाच्या स्वयं-अध्ययन पुस्तिकेचे वाचन करा.
* ह्या घटकासंदार्भात तुम्हांला माहित असणारे संदर्भही वाचा.

IV) स्वाध्याय लेखन

स्वाध्याय विद्यापीठाने दिलेल्या स्वाध्यायपुस्तिकेत/फूल स्केप कागदावर लिहावेत. प्रत्यक्ष लेखन करण्यापूर्वी लेखनासाठी रूपरेषा आराखडा तयार करा. लेखन आराखड्यात प्रास्ताविक, विषय-विवेचनाचे मुद्दे व शेवट अशा मुद्दांचा समावेश करा. प्रत्यक्ष लेखनापूर्वी पुढील कृती करा -

- प्रश्नांच्या विश्लेषणानुरूप प्रत्येक घटकासाठी मुद्दे-उपमुद्दे तयार करा.
- सुरुवात व शेवट ह्याचा विचार करा.
- मुद्दयांचा क्रम लावून घ्या.
- प्रत्यक्ष लेखन.
- लेखनानंतर दोन दिवसांनी उत्तर सुसूत्रता, ओघ-शैली हे बिंदू समोर ठेवून पुन्हा एकदा वाचा. योग्य ते बदल/दुरुस्त्या करा.
- उत्तराच्या शेवटी संदर्भग्रंथांची नावे लिहिण्यास विसरू नका.

V) स्वाध्याय प्रत्याभरण

- अभ्यासकेंद्रातील संमंत्रकांकडे दिलेल्या सूचनेनुसार विशिष्ट संपर्कसत्रात स्वाध्याय दयावयाचे आहेत. स्वाध्याय लिखाणाच्या सविस्तर सूचना पुस्तिकेत देण्यात आलेल्या आहेत.
- स्वाध्यायपरीक्षकांनी हेस्वाध्याय तपासल्यानंतर त्यांच्याकडून अंतिम परीक्षेच्या दृष्टीने तयारी करण्यासाठी प्रत्याभरण घ्यावे.
- प्रत्येक प्रश्नास ५ गुण आहेत.

स्वाध्याय लिखाणामुळे शिक्षणक्रम पूर्ण करीत असतानाच तुम्हांला तुमचा अंतिम परीक्षेचा अभ्यास करण्यास मदत होईल. तुम्हांला विषय घटकांची अचूक लेखन, टिपणी काढण्याचा सराव होईल. महत्वाचे म्हणजे स्वाध्यायांना प्राप्त होणारे गुण तुमच्या अंतिम परीक्षेच्या गुणात समाविष्ट होत असल्याने हे स्वाध्याय लेखन गांभीर्यपूर्वक करावे.

VI) स्वाध्याय आकृतीबंध

प्रश्न / स्वाध्याय : --

उत्तराचे मुद्दे-उपमुद्दे :

प्रास्ताविक : --

मूळ मुद्दे / आशय

(आकृत्या, तक्ते,(नावांसह) --

प्रत्येक मुद्द्यांचे स्पष्टीकरण(आवश्यक तेथे संदर्भ)

स्वत:चे मत / अभिप्राय ---

समारोप / सारांश --

संदर्भग्रंथाची यादी --

सूचना - यापुढील भागात विषयनिहाय स्वाध्याय दिलेले आहेत. सूचनेनुसार त्यांचे लेखन करावे.

बी.एड.तुकडी २०२० -२०२२

१ .अधिष्ठान अभ्यासक्रम **EDU** -४०१ अध्ययनार्थी व त्याचा विकास

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) शैक्षणिक मानसशास्त्राचा अभ्यास करतांना विशिष्ट अभ्यासपद्धतीची निवड कोणत्या निकषांवर कराल ते लिहा.
2) पियाजेच्या मते नैतिक विकास मुख्यत: कोणत्या घटकांवर अवलंबून असतो ते स्पष्ट करा.
3) समूहातील व्यक्तींच्या वर्तनावर समूहाच्या कोणत्या वैशिष्ट्यांचा परिणाम होतो ते सोदाहरण लिहा.
4) बालगुन्हेगारी म्हणजे काय ते सांगून बालगुन्हेगारी कमी करण्यासाठी दोन प्रतिबंधात्मक उपाययोजना ते लिहा.
5) विस्मरणाचा अर्थ स्पष्ट करून विस्मरणाची कारणे लिहा.
6) संकल्पना म्हणजे काय ते सांगून संकल्पानाची शिक्षकाला वर्गाध्यापनात कसा उपयोग करून घेता येईल ते विशद करा.
7) विद्यार्थी व्यक्तिमत्व विकासासाठी बुद्धिमापन चाचण्या कशा उपयुक्त ठरू शकतात ते स्पष्ट करा.
8) विद्यार्थ्याच्या सर्जनशिलतेची जोपासना व विकास का आवश्यक आहे ते सोदाहरण लिहा.
9) प्रत्यावहनावर परिणाम करणारे विविध घटक कोणते ते स्पष्ट करा.
10) शैक्षणिक मानसशास्त्राचा अर्थ सांगून शैक्षणिक मानशास्त्र शिक्षकाला कसे उपयुक्त ठरते ते स्पष्ट करा.

२.**EDU**-४०२ अध्ययन आणि अध्यापन

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) प्रच्छा प्रशिक्षण प्रतिमान थोडक्यात स्पष्ट करा ?
2) अध्यापन प्रतीमानांची वैशिष्ट्ये लिहा ?
3) अग्रत संघटन प्रतीमानांची वैशिष्ट्ये लिहा ?
4) अध्यापनाचे स्वरूप व व्याख्या थोडक्यात लिहा ?
5) अध्ययन वक्र म्हणजे काय ? थोडक्यात स्पष्ट करा ?
6) अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा ?
7) नेतृत्व म्हणजे काय ते सांगून त्याचे प्रकार लिहा ?
8) शाळेतून नेतृत्व विकसित होण्यासाठी तुम्ही कोणते प्रयत्न कराल ?
9) स्वयं-निर्देशित अध्ययनातील पायऱ्या लिहा ?
10) अध्ययन आणि अध्यापन अधिक परिणामकारक होण्यासाठी तुम्ही कोणत्या कृती कराल ?

३.**EDU**- ४०३ अभ्यासक्रमाची भाषा, विद्याशाखा व विषयाचे आत्मीसातीकरण

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) मराठी विषयाचे अभ्यासक्रमातील स्थान व महत्व स्पष्ट करा.
2) इतिहास विषयाच्या अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील संबंध पडताळून लिहा.
3) हिंदी विषयाची संरचना तयार करा.
4) संस्कृत विषयाचे अभ्यासक्रमातील महत्व स्पष्ट करा.
5) इंग्रजी विषयाची संरचना लिहा.
6) भूगोल विषयाच्या ज्ञाननिर्मितीचे मार्ग उदाहरणांनी स्पष्ट करा.
7) गणित विषयाच्या प्राथमिक स्तरावरील उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
8) अर्थशास्त्र विषयातील अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तक यांतील सहसंबंधाचे स्पष्टिकरण करा.
9) हिशेबशास्त्र विषयाचे महत्व स्पष्ट करा.
10) विज्ञान विषयाचे शालेय स्तरावरील महत्व लिहा.

---

४. **EDU-**४०५ शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : मराठी

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) मराठी विषयाची संरचना तयार करा.
2) तुम्ही शिकवत असलेल्या कोणत्याही एका इयत्तेच्या मराठी पाठ्यपुस्तकाचेआशय विश्लेषण करा.
3) ज्ञानाची अभिवृद्धी ही संकल्पना उदाहरणाने स्पष्ट करा.
4) मराठीसाठी उपयुक्त अध्यापन प्रतिमाने सांगा?
5) मराठी भाषेची ज्ञानात्मक प्रतीरुपणे सांगा?

५.**EDU** ४०७: शालेय विषयाचे अध्यापन शास्त्र: इंग्रजी

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) तुम्ही शिकवत असलेल्या इंग्रजी विषयातील एका घटकाचे अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषण करा.
2) इंग्रजी पाठ्यपुस्तकातील एक आशय हेऊन त्याच्या अध्यापनास कोणत्या पद्धती उपयुक्त ठरतील त्यांची यादी करा. त्यातील एकाची सकारण निवड करून लिहा.
3) इंग्रजी विषयांची संरचना तयार करा.
4) तुमच्या इंग्रजी पाठ्यपुस्तकातील एक आशयघटक घेवून त्याचा अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील सहसंबंध तपासून लिहा.
5) इंग्रजी विषयाची माध्यमिक स्तरावरील उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

६.**EDU** ४०७ शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र: संस्कृत

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) संस्कृत विषयाची पाच वैशिष्टे लिहा.
2) संस्कृत विषयाचा एक अध्यापन आशय निवडून त्यास उपयुक्त ज्ञानाच्या प्रतिपणांची यादी करा.
3) संस्कृत विषयशिक्षकाची वैशिष्टे लिहा.

4) संस्कृत विषयातील एका अध्यापन आशयासाठी पाठटाचन तयार करा.
5) संस्कृत विषय माध्यमिक स्तरावर समावेशित करण्याचे पाच हेतू लिहा.

७.**EDU –** ४०९: शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र: इतिहास

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) इतिहासाच्या संरचनेचा तुम्ही अध्यापनात कसा वापर करता ? ते लिहा
2) ज्ञान निर्मितीचे विविध मार्ग उदाहरणासह स्पष्ट करा.
3) तुम्ही अध्यापन करीत असलेल्या इयत्तेच्या इतिहासाच्या एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.
4) अध्यापन शास्त्रीय विश्लेषणाच्या विविध पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा .
5) इतिहास शिक्षकास ज्ञानाच्या प्रतिरूपनामुळे होणारे विविध फायदे उदाहरणासह लिहा.

---

८. **EDU –** ४१०शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र भूगोल

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) भूगोल ज्ञानशाखेची वैशिष्ट्ये लिहा ?
2) प्रात्यक्षिक भूगोलातील एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा ?
3) समकेंद्री पद्धती स्पष्ट करा ?
4) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तक सहसंबंध स्पष्ट करा ?
5) नैदानिक कसोटी म्हणजे काय ?

९.**EDU-** ४११शालेय विषयाचे अध्यापन शास्त्र गणित

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) गणिताचा अर्थ सांगून विविध तज्ञांनी केलेल्या गणिताच्या व्याख्या लिहा. यावरून गणितात कोणकोणत्या घटकांचा समावेश होतो ते थोडक्यात सांगा.
2) तुम्ही शिकवीत असलेल्या एका इयत्तेच्या गणिताचा पाठ्यक्रम आणि पाठ्यपुस्तक यातील सुसंगती आणि विसंगती लिहा.
3) गणिताची संरचना मांडून विविध घटकातील परस्पर संबंध स्पष्ट करा.
4) गणित अध्यापनासाठी उदगामीव अवगामी पद्धती कशी उपयुक्त ठरते ते स्पष्ट करा.
5) गणितात विद्यार्थ्यांच्या होणाऱ्या चुकांची यादी करून त्यावर उपचारात्मक अध्यापन कसे कराल?

१०.**EDU–** ४१२ शालेय विषयाचे अध्यापन शास्त्र विज्ञान

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) विज्ञान आशय विश्लेषणात कोणकोणते घटक येतात ते स्पष्ट करा.
2) विज्ञानातील एका आशयासाठी अचूक ज्ञानाचे प्रतीरुपण ठरवा व ते निवडतांनाकोणकोणत्या बाबींचा विचार केला ते स्पष्ट करा.
3) विज्ञान शिक्षकाकडे विज्ञानाच्या अध्यापानाठी कोणकोणतीविशिष्ट कौशल्ये आवश्यक आहेत ते लिहा.
4) एका इयत्तेच्या विज्ञान विषयाच्या पुस्तकाचे मूल्यमापन करा.

5) विज्ञान विषयाची संरचना काढून कोणत्याही एका इयत्तेतील पाठ्यक्रम निवडून त्याचे संरचनेतील स्थान स्पष्ट करा.

११.**EDU**४१३–शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : अर्थशास्त्र

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) अर्थशास्त्र विषयाची संरचना तयार करा.
2) तुम्ही शिकवीत असलेल्या इयत्तेच्या अर्थशास्त्र पुस्तकातील एका घटकाचे आशय विश्लेषण करा.
3) अर्थशास्त्र विषयाची माध्यमिकस्तरावरील अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.
4) अर्थशास्त्राचा एक आशय घेवून त्यासाठी नैदानिक चाचणी तयार करा.
5) अर्थशास्त्र शिक्षकाची वैशिष्टे लिहा.

१२.**EDU**४१४–शालेय विषयाचे अध्यापनशास्त्र : हिशोबशास्त्र

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही तीन प्रश्न लिहा

1) हिशेबशास्त्रात उपयुक्त पडणाऱ्या अध्यापन पद्धतींची सकारण यादी करा.
2) हिशेबशास्त्र विषयातील एका पाठ्यांशाचे पाठटाचण तयार करा.
3) हिशेबशास्त्रातील एका पाठ्यांशासाठी ज्ञानाच्या प्रतीरुपणांची यादी तयार करा. त्यातील एकाची निकषांआधारे निवड करा.
4) हिशेबशास्त्र शिक्षकाची वैशिष्टे लिहा.
5) हिशेबशास्त्राचे अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.

१३.**EDU**४२१–मूल्यमापन आणि मूल्यनिर्धारण

प्रत्येकी ५ गुण, कोणतेही ५ प्रश्न सोडवा.

1) मूल्यनिर्धारण व मूल्यमापन यातील फरक स्पष्ट करा.
2) सप्रमाणता म्हणजे काय ? सप्रमानतेचे प्रकार लिहा ?
3) कसोटी रचनेतील टप्पे विशद करा ?
4) कसोटीची विश्वसनीयता म्हणजे काय ?
5) केंद्रीय प्रवृत्तीच्या मापनाची तीन परिमाणे कोणती ?
6) श्रेणी निर्धारणाचे तंत्र थोडक्यात लिहा ?
7) प्रश्न पेढी विकसित करताना तुम्ही कोणती काळजी घ्यावी ते स्पष्ट करा.
8) ब्लुमची प्रभुत्व अध्ययनविषयक कार्यनीती लिहा ?
9) मूल्यमापनाच्या व्याख्या लिहा ?
10) मूल्यमापनकर्त्याची भूमिका स्पष्ट करा .

१४.**EDU**४१३–उदयोन्मुख भारतीय समाज आणि शिक्षण

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) शिक्षणाची व्याख्या व अर्थ लिहा?
2) शिक्षणाची राष्ट्रीय कार्य सांगा?
3) उदयोन्मुख समाजातील पाच आव्हाने लिहून त्यातील एकावर तुमच्या अनुभवातून अपयायोजना तयार करा.
4) विभिन्नतेचे विविध प्रकार लिहा?
5) शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण थोडक्यात स्पष्ट करा?
6) धर्मनिरपेक्षता म्हणजे काय?
7) सर्वशिक्षा अभियानाची उद्दिष्टे सांगा?
8) एकात्मिक शिक्षणाचीवैशिष्ट्ये लिहा?
9) इंचेऑन परिषदेवर संक्षिप्त टीपा लिहा?
10) शालेय शिस्त कशी राबविली जाते. उदाहरणासह लिहा?

१५.**EDU**४२३–लिंग,शाळा,आणि समाज

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) शिक्षक हा समतेचा पाईक आहे हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा.
2) महात्मा फुले यांचे मुलींच्या शिक्षणाबद्दलचे विचार विशद करा.
3) महर्षी कर्वे यांच्या शैक्षणिक व सामाजिक कार्याचा थोडक्यात आढावा घ्या.
4) विद्यार्थ्यामध्ये शिक्षक या नात्याने तुम्ही लोकशाही नेतृत्वाचा विकास कसा कराल ते सोदाहरणलिहा.
5) शिक्षणाच्या व्यापक ध्येयाचा प्रत्यक्ष जीवनाशी कसा संबंध आहे ते लिहा.
6) संस्कृतीचा अर्थ सांगून मूल्य व शिक्षणाशी त्याचा परस्परसंबंध कसा आहे ते स्पष्ट करा.
7) भारतातील दूरस्थ शिक्षणाचे महत्व विशद करा.
8) शाळा व कुटुंब यांचे परस्पर संबंध विशद करा.
9) शिक्षण व समाजपरिवर्तन यांचा परस्पर संबंध कसा ते लिहा.
10) सांस्कृतिक भेद ही संकल्पना विशद करा.

१६.**EDU–**४२४ ज्ञान आणि अभ्यासक्रम

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही पाच प्रश्न लिहा

1) विद्याशाखेची वैशिष्ट्ये लिहा .
2) ज्ञाननिर्मितीच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.
3) अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रम यातील फरक लिहा.
4) उद्दिष्ट्ये म्हणजे काय ?
5) शंक्वाकृती पाठ्यविषय स्पष्ट करा ?
6) स्कीनरची साधक अभिसंधान उपपत्ती लिहा.
7) दुरशिक्षणाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?

8) दूरशिक्षण संकल्पना स्पष्ट करा.
9) उद्‌दिष्टांचे फायदे स्पष्ट करा.
10)अनुदेशन पाठाची प्रमुख वैशिष्ट्ये लिहा.

१७.**EDU** ४२५ सर्वसमावेशित शिक्षण

प्रत्येक प्रश्न पाच गुणांचा, कोणतेही पाच प्रश्न लिहा.

1) समावेशित शिक्षणाची वैशिष्ट्ये लिहा?
2) समावेशित शिक्षणासंदर्भात झालेल्या धोरणांची व कायद्यांची यादी करा.
3) अपंगासाठी दिल्या जाणाऱ्या किमान १० विविध सोयीसवलती लिहा.
4) दृष्टीदोष, कर्णबधिर व मतीमंद बालक म्हणजे काय ते लिहा.
5) अध्ययन अक्षमता म्हणजे काय ते स्पष्ट करा.
6) अध्ययन दोषांमुळे मुलांच्या सामाजीकीकरणात येणारे अडथळे येतात ते स्पष्ट करा.
7) बालगुन्हेगारी थांबविण्यासाठी प्रतिबंधात्मक उपाय सुचवा.
8) प्रज्ञावान मुलांची लक्षणे कोणती?
9) समावेशित व सामान्य शाळेतील फरक स्पष्ट करा.
10)समावेशित शाळेतील शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.

१८.**EDU**४२६–शैक्षणिक तंत्रविज्ञान

प्रत्येक प्रश्न ५ गुण, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा.

1) शैक्षणिक तंत्रविज्ञानाचा अर्थ व स्वरूप स्पष्ट करा.
2) संज्ञापनाचा अर्थ व संज्ञापन प्रक्रियेचे घटक स्पष्ट करा.
3) वर्गातील संज्ञापन प्रभावी होण्यासाठी संदेशाची निवड आणि मांडणी करतांना तुम्ही कोणतीकाळजी घ्याल.
4) प्रणाली उपागमाचा शिक्षणात कसा उपयोग करता येईल? ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.
5) प्रणाली उपागमाचे आधारभूत विचारप्रवाह स्पष्ट करा.

१९.**EDU**४२७–बालक आणि बालशिक्षण (भाग १व भाग २)

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) बालकाच्या विकासाची विविध अंगे स्पष्ट करा.
2) बालकाच्या विकासावर वातावरणाचा परिणाम कसा होतो ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
3) बालकाच्या विकासातील कारक विकासाची वैशिष्ट्ये विशद करा.
4) बालकाच्या भाषिक विकासासाठी उपक्रम सुचवा व एका उपक्रमाची अंमलबजावणी कशी कराल ते लिहा.
5) बालकांच्या अपंगत्वाचे स्वरूप थोडक्यात सांगून अपंगत्वाची विविध करणे स्पष्ट करा.

२०.**EDU** ४२८-शिक्षक आणि स्वयंसाहाय्य गट चळवळ

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) महिला सबलीकरण व स्वयं सहाय्यता गटाचा संबंध स्पष्ट करा?
2) स्वयं सहाय्यता गटाच्या समस्या लिहा?
3) नेतृत्व निवड व स्वयं सहाय्यता गट बांधणी थोडक्यात सांगा?
4) स्वयं सहाय्यता बैठकीची पूर्वतयारी लिहा?
5) गटविस्तार म्हणजे काय ते लिहा.

----

२१. **EDU** ४२९ –मुल्यशिक्षण

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) 'मूल्य' चा अर्थ स्पष्ट करा.
2) भारताच्या संविधानाची वास्तविका / उद्देशिका यावर संक्षिप्त टीप लिहा.
3) मूल्य शिक्षणाचे शालेय पातळीवरील विविध स्रोत लिहा
4) मूल्य शिक्षणासाठी एका उपयुक्त उपक्रमांचे नियोजन करा.
5) मूल्य रुजवणूक व पालक संक्षिप्त टीपा लिहा?

२२.**EDU** ४३० ते ४३२ प्राथमिक शिक्षकांसाठी इंग्रजी

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) प्राथमिक स्तरावरील इंग्रजी विषयात समाविष्ट कौशल्यांची यादी करा.
2) प्राथमिक स्तरावरील इंग्रजी विषयात लेखन शिकविण्याच्या दोन तंत्रांची चर्चा करा.
3) प्राथमिक स्तरावरील इंग्रजी विषयात श्रवण कौशल्याचे महत्व स्पष्ट करा.
4) प्राथमिक स्तरावरील इंग्रजी विषयातील या कौशल्यांची रुजवणूक'वाचन'विद्यार्थ्यात कशी कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.
5) प्राथमिक स्तरावरील इंग्रजी शिक्षकाची वैशिष्टे स्पष्ट करा.

२३. **EDU-**४३३ – शैक्षणिक संज्ञापन प्रकार

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) संज्ञापन म्हणजे काय ?
2) गटचर्चा यावर टीप लिहा.
3) श्रावणमाध्यमाचे फायदे व मर्यादा लिहा ?
4) क्रमान्वित अध्ययनाची तत्वे लिहा ?
5) अनुदेशनपाठाची प्रमुख वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा ?

२४.**EDU** ४३४ प्राथमिक स्तरावरील शिक्षण व शिक्षकाची कार्य

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) एकविसाव्या शतकातील शिक्षकाची वैशिष्ट्ये सांगा.
2) प्राथमिक शिक्षणाचा पूर्वप्राथमिक आणि माध्यमिक शिक्षणाशी संबंध स्पष्ट करा.
3) प्राथमिक शिक्षणातील नवे विचार प्रवाह स्पष्ट करा.
4) प्राथमिक शिक्षणा संदर्भात शासनाने राबविलेल्या कोणत्याही एक योजने बाबत साधक – बाधक चर्चा करा.
5) दिव्यांग बालकांना (अपंग) शालेय प्रवाहात आणण्यासाठी तुम्ही कोणकोणते प्रयत्न करता ते लिहा.

२५.**EDU** ४३५माध्यमिक स्तरावरील शिक्षण व शिक्षकाची कार्य

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) माध्यमिक शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये स्पष्ट करा.
2) माध्यमिक शिक्षण आयोगाने (मुदलियार आयोग) माध्यमिक शिक्षणा संदर्भात केलेल्या शिफारशी आजच्या काळात कश्या लागू होतात ते लिहा.
3) माध्यमिक शिक्षणातील कोणतेही दोन नवीन विचार प्रवाह स्पष्ट करा.
4) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाचे कार्य लिहा.
5) माध्यमिक स्तरावरील शिक्षणासामोरील आव्हाने कोणकोणती आहेत त्यावर तुम्ही कोणकोणत्या उपाययोजना करू शकता ते उदाहरणासह स्पष्ट करा?

२६.**EDU** ४३६शिक्षकाच्या बदलत्या भूमिका व कृतीशिक्षण

प्रत्येक प्रश्न ५ गुणांचा, कोणतेही ३ प्रश्न लिहा

1) शिक्षकाच्या बदलत्या भुमिकेमागील कारणे स्पष्ट करा.
2) अध्यापनासाठी संगणकाचा उपयोग तुम्ही कसा कराल ते लिहा.
3) सांख्यिकीय व प्रशासकीय कामासाठी तुम्ही संगणकाचा वापर कसा कराल ते स्पष्ट करा.
4) शिक्षकाच्या स्वत:च्या संदर्भातील विविध भुमिका स्पष्ट करा.
5) कृतिसंशोधनाच्या विविध साधनाबद्दल माहिती लिहा.